

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ
ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B20
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Тернавський Денис Володимирович

Керівниця: *Гевчук Н.С.*,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри соціальної роботи, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	7
1.1. Характеристика малозабезпечених сімей	7
1.2. Право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу	17
1.3. Особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	33
2.1. Характеристика методів дослідження потреб малозабезпечених сімей.....	33
2.2. Експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей	35
Висновки до розділу 2	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З плином часу, а особливо в періоди трансформацій суспільства, вимоги до функцій сім'ї суттєво зростають. Її соціальна вага ґрунтується на тому, що вона виступає ключовою ланкою первинної соціалізації особистості. Саме в сім'ї закладаються фундаментальні основи соціального становлення людини як члена суспільства. Це відбувається через передачу певних правил, моделей поведінки, цінностей та соціальних норм.

Сім'я як соціальний інститут зазнає впливу суспільних змін, що може призводити як до позитивних та і негативних явищ. Трансформаційні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, торкаються сім'ї та призводять до проблем всередині неї, що відбивається головним чином на її основних функціях. Настає криза сім'ї, яка полягає у тому, що сім'я не задовольняє потреби суспільства в фізичній та духовній репродукції населення, суспільство ж не забезпечує нормальних умов життєдіяльності сім'ї.

Криза сім'ї є доволі поширеною та виявляється у розвитку проблемних сімей, зміні суспільних та сімейних цінностей, зменшенні показників народжуваності дітей, значній кількості розлучень, ослабленні виховної функції сім'ї, появі психологічних проблем членів сім'ї, тощо.

Багато сімей стикаються зі значними складнощами, які безпосередньо пов'язані з кризовими явищами, що відчутні як у всьому українському суспільстві, так і в окремих його сферах. Ці проблеми негативно впливають на внутрішню атмосферу в родині та викликають стійкі сімейні проблеми.

Сучасні соціально-політичні та економічні виклики, такі як фінансова нестабільність, зростання соціальної та майнової нерівності та військова загроза, призвели до значного погіршення рівня життя більшості українців.

Серйозною проблемою є нестабільність економічної ситуації, що призводить до збільшення кількості малозабезпечених сімей. Багато сімей змушені стикатися з фінансовими труднощами, що можуть значно позначитися на їх забезпеченості.

Малозабезпечені сім'ї є особливою категорією, що мають ряд проблем, які потрібно усвідомити та переосмислити з метою винайдення шляхів для покращення умов, у яких перебуває така сім'я.

Оскільки сім'я є первинним осередком суспільства то забезпечення високого рівня життя сімей відіграє велику роль для держави.

За останніми даними Міністерства соціальної політики, в Україні державну соціальну підтримку отримує 5,6 млн. сімей, які мають дітей до 18 років. Це становить 38% від усіх сімей країни. Сьогодні в Україні ризику малозабезпеченості особливо піддаються молоді сім'ї, яким важко забезпечити стійке матеріальне становище через нестабільну економічну та політичну ситуацію в державі. Діти з малозабезпечених сімей відчують наслідки бідності протягом всього свого життя, оскільки вона впливає на їхній фізичний, соціальний та когнітивний розвиток.

Соціальна допомога є грошовою допомогою, що здебільшого фінансується з державного та місцевих бюджетів, а також добровільних пожертвувань. Така допомога надається особам, які зазнають нестатків, як на основі перевірки їх доходу та засобів існування, так і за певними критеріями, без такої перевірки.

Дослідженню системи державних соціальних допомог присвятили свої праці І. С. Андрієнко, Н. Б. Болотіна, Т. В. Деркачова, Д. Є. Кожевніков, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, О. Є. Мачульська, В. Л. Стрепко та ряд інших науковців. Проблеми малозабезпеченості в Україні та шляхи її вирішення досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, такими як І. Андрієнко, О. Давидюк, М. Коломойцев, М. Сокол, В. Стрепко, О. Ярошенко, Л. Потабенко та ін.

Питання правового регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні важливе, оскільки воно пов'язане з матеріальним забезпеченням соціально незахищених сімей.

Для розуміння проблеми і можливих механізмів її вирішення потрібен моніторинг та аналіз ситуації із підтримкою малозабезпечених сімей. Це важлива тема, яка потребує уваги та дослідження.

Мета роботи — вивчити особливості надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Визначена мета передбачає вирішення таких основних завдань:

1. Схарактеризувати малозабезпечену сім'ю як об'єкт соціальної роботи
2. Дослідити право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу
3. Визначити особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.
4. Здійснити експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей.

Об'єктом дослідження є малозабезпечені сім'ї.

Предметом дослідження є особливості надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять аналіз, узагальнення та систематизація літературних джерел з проблеми дослідження, анкетування малозабезпечених сімей, метод статистичної обробки даних.

Теоретична значущість дослідження: дослідження дає можливість обґрунтувати особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати нашого дослідження можуть використовуватись у професійній діяльності фахівців у галузі соціальної роботи при наданні соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Апробація роботи. Основні результати кваліфікаційної роботи бакалавра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю (Гевчук Н.С., Тернавський Д.В. Загальна характеристика проблем малозабезпечених сімей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна.*

Вип. 39. [Електронний ресурс] / за ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2024. 228 с., С. 131-136).

Експериментальна база дослідження: Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Кам'янець-Подільської міської ради.

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел (найменування).

ВИСНОВКИ

Теоретичне вивчення особливостей надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям та експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Схарактеризовано малозабезпечену сім'ю як об'єкт соціальної роботи. Малозабезпечена сім'я - сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї. Малозабезпечена сім'я як категорія отримувачів соціальних послуг має ряд проблем, що визначають особливості соціальної роботи з нею. Соціальний працівник, повинен не тільки допомагати родині пережити труднощі, залучаючи державну допомогу, а й навчити сім'ю самодопомоги, взаємодопомоги, які дають більший ефект, ніж матеріальна допомога.
2. Досліджено право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу. Малозабезпеченість як соціальний ризик визначає неспроможність особи чи сім'ї, з огляду на об'єктивні чинники, забезпечити власний дохід на рівні прожиткового рівня в державі. Малозабезпеченість не є страховим соціальним ризиком та забезпечується в системі державної соціальної підтримки. Малозабезпеченість є критерієм відмежування адресних допомог від універсальних, право на які виникає із настанням інших соціальних ризиків, зокрема безробіття, часткового безробіття, інвалідності, тимчасової непрацездатності тощо.
3. Визначено особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України

та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї

4. Здійснено експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей. Виявлено що зазвичай дохід малозабезпечених сімей є нестабільним, і попри те, що більшість малозабезпечених сімей отримують допомогу, їм все ж таки важко прожити на зароблені гроші. Тобто установлений прожитковий мінімум не відповідає реаліям сьогодення, що не забезпечує права малозабезпечених сімей на достатній життєвий рівень. В більшій половині сімей є потреба в речах першої необхідності, наприклад малозабезпечені сім'ї які мають дітей гостро потребують одягу та дитячих речей. Більшість малозабезпечених сімей потребують допомоги у працевлаштуванні, а соціальне обслуговування потрібне усім малозабезпеченим сім'ям.

Питання правового регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні досі є однією з найбільш актуальних проблем для України. Необхідно продовжувати здійснювати впровадження якісних змін при наданні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Перспективами подальшого дослідження є вирішення практичних питань щодо системи надання соціальних послуг малозабезпеченим сім'ям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієнко І. Адресність соціальної допомоги: теоретичний та практичний складники. Науковий юридичний журнал «Правові новели». Трудове право; право соціального забезпечення. 2019. №9. С. 62-67.
2. Бойко Я. Специфіка соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями. Людина у світі духовної культури. Філософські, культурологічні, морально-естетичні та релігійні виміри буття людини у світі. Збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (18 листопада 2021р.) Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування, 2021. С. 123-125. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/22321/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96%20%D0%B4%D1%83%D1%85.%202021.pdf>
3. Бориченко К. В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс. 2019. С. 552.
4. Будяк А. Проблеми розвитку сучасної сім'ї в Україні. Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя: Матеріали X міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 28 грудня 2020 року): тези доповідей / Відп. ред. П.О. Куцик. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2020. С. 12. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/fakultety/Urydychny/Nauka/20-Conf_UF.pdf#page=107
5. Вознюк Н. Щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері надання державних соціальних допомог. [Електрон. ресурс]. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/614/1/Voznyuk.pdf>
6. Волошин І. Гарантії захисту прав малозабезпечених громадян. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 68-72.

7. Волошин І. П. Звернення за соціальною допомогою як елемент суб'єктивного права малозабезпечених осіб. Innovative research of legal regulation of public administration: International Scientific Conference (Lublin, June 16-17, 2017 у.). Lublin. С.29-34.

8. Волошин І. Реалізація малозабезпеченими права на соціальне обслуговування. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 103- 108.

9. Волошин І. Щодо поняття “малозабезпеченість особи” відповідно до законодавства України. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 5. С. 28-33.

10. Волошин І. П. Щодо проблеми законодавчого визначення соціального ризику “малозабезпеченість особи”. Соціально-економічні і 12 правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 21 жовт. 2016 р.). Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2016. С. 88-91.

11. Волошин І. Щодо проблеми соціального захисту малозабезпечених громадян соціальними гуртожитками в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 122-127.

12. Волошин І. Щодо проблеми юридичних гарантій реалізації малозабезпеченими особами права на соціальну допомогу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. № 2. Т. 1. С. 110-113.

13. Гапонюк Ю. До проблеми законодавчого регулювання соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями. Збірник наукових доробків студентів-дослідників факультету психології та соціальної роботи / за заг. ред. А. І. Конончук. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. Вип. 7. С. 24-26

14. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 р. №632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text>

15. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від

07.03.2022 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>

16. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 р. №94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text>

17. Деякі питання сприяння економічній самостійності малозабезпечених сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2021-%D0%BF#Text>

18. Кияниця З.П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі: міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні / З.П. Кияниця // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Ніжин. 2016. № 1. С. 257.

19. Князькова Л. М. Захист соціальних прав громадян України на шляху до європейської інтеграції. Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми трудового права та права соціального забезпечення. 2022. №4. С. 163-170.

20. Коломойцев М. Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Дніпропетровськ, 2015. С. 199. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k/dissertations/1/3.pdf>

21. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. No 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

22. Костюк В.Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". №1(15). 2017. С. 1-18.

23. Кривошеїн В.В. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація. «Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences». 2018. 1 (1-2). С. 16-28.

24. Кудлаєнко С. Адресна допомога як складова соціальної політики. Електронний журнал “Державне управління: удосконалення та розвиток” № 5, 2015. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=860>

25. Кудлаєнко С. Адресність соціальної політики України – запорука розвитку держави. Менеджмент ХХІ століття: сучасні моделі, стратегії, технології. Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 485-488.

26. Кульчицький Т. Соціальна допомога як вид соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Věda a perspektivy*. 2023. № 2(21). С.178-185 URL: 122-246-PB.pdf

27. Лутицька Л.П. Соціальний захист малозабезпечених верств населення та методи його вдосконалення. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2013. № 4. С. 43–48.

28. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах: Наказ від 25.04.2008 р. №1795. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08#Text>

29. Олійник Г. Соціальна робота з малозабезпеченими верствами населення як спосіб подолання бідності. *Social Work and Education*. 2018. вип. 5. No 2. С. 28-34.

30. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / За заг. ред. І. Д. Зверевої. Авт.: І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон К.: Держсоцслужба, 2007. С. 144.

31. Потабенко Л. Малозабезпеченість як вид соціального ризику. Право та державне управління : збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. У 2-х томах. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 98-103.

32. Приходько А. Інструменти соціального забезпечення малозабезпечених осіб та сімей. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. Випуск 18. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 177-180.

33. Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення соціальних гарантій для окремих категорій осіб: Закон України від 02.06.2020. №646-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-20#Text>

34. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. №1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

35. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14%7C#Text> (дата звернення 14.02.2024).

36. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text>

37. Про прожитковий мінімум: Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення 05.02.2024).

38. Про соціальні послуги: Закон України від 01.12.2022 р. № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 05.02.2024).

39. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 03.08.2023 р. № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

40. Рашкован М. Психологічні проблеми сім'ї як соціальної групи. МАТЕРІАЛИ XIV НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ: Матеріали XIV наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ. Соціальні науки. м. Одеса. 2015. С. 159. URL: <https://odeku.edu.ua/wp-content/uploads/tezi-kmv-odeku-2015.pdf>

41. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 229.

42. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. В. В. Утвенко. Київ : ДП "Вид. дім "Персонал", 2018. С. 254.

43. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи (до курсів) / уклад. : Г.В. Коваль, Е.І.Костишин, Г.П.

Васянович, В.В. Грицанюк, О.М. Міщенко, В.М. Логвиненко, Савостікова К.І.; за ред. Г.В.Коваль. Львів: ЛДУ БЖД, 2021. С. 208.

44. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. С. 256.

45. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. С. 405.

46. Тищенко О. Концептуальні основи вчення про предмет права соціального забезпечення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. №7. С. 161-164.

47. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. д-ра юрид. наук. Чернігів, 2014. С. 455.

48. Юрчик Г. М. Система соціальної допомоги в Україні як складова національної соціальної політики. Соціально-трудова відносина: теорія і практика : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; Ін-т соц.-труд. відносин ; редкол.: А. М. Колот (голова) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2017. № 1. С. 230-242.

49. Яковлева Г. О. Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 100-104.

50. Яковлева Г. О. Суб'єкти соціального забезпечення : дис.. д-ра. Юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2019. 434 с.

51. Who Are Lower-Income Families? : веб-сайт. URL: <https://cityofgood.sg/colabs-sg/lower-income-families-colabs/who-are-lower-income-families/> (дата звернення 14.02.2024).